

Дмитро Антонович (Прага)

ЧОТИРИ РЕДАКЦІЇ „НАЗАРА СТОДОЛІ”.

„Назар Стодоля” це — єдиний драматичний твір Шевченка, що дійшов до нас у цілості. Шевченко кілька разів пробував братися за писання драм, чи трагедій. Дехто з дослідників нараховує аж 5 таких спроб Шевченка, але далеко ймовірніше думати, що їх було тільки три, а саме: „Слѣпая красавица”, яку пізніше Шевченко переробив на поему „Слѣпая”, потім — „Невѣста”, яку Шевченко „перемайстрував” у драму „Никита Гайдай”, і нарешті „Данило Рева”, що й дійшла до нас під назвою „Назар Стодоля”.

Історія тексту „Стодолі” дуже неясна. А тимчасом має для нас значіння, хоч би для того, щоб по змозі дати відповідь на питання: якою мовою була спочатку Шевченком написана ця драма. Чи її він написав спочатку по-московськи, а потім хтось переклав її по-українськи, так, що до нас дійшов не Шевченків твір, а тільки чийсь переклад із Шевченкового твору, чи може починав писати цю драму Шевченко по-українськи, а потім переробляв її по-московськи, то знову по-українськи...

Мабуть, категоричну, на всі 100% вичерпну відповідь дати на це питання годі, але ж бодай зблизитися до розв'язки цього питання, здається, можливо, тільки треба підійти до цього сумлінно, без упередження, уважно простудіювати ті дуже скупі відомості, що до нас дійшли, і зробити з них обережні висновки.

Текст „Назара Стодолі” дійшов до нас тільки у друкованому вигляді. Скрипти, з яких текст був друкований, загубилися. Або згоріли підчас пожежі в Куліша, хоч певніше згубилися в Білозерського, якому Куліш, за його словами, ці скрипти віддав. Видруковано „Назара Стодолю” вже тільки через півтора року після смерті Шевченка в „Основі” за жовтень (сентябрь) 1862. р.¹⁾. Да-

¹⁾ „Жовтень” — по-московськи було б „октябрь”; але на книзі надруковано власне так, як подано.

вав до друку цю річ Куліш. Ми знаємо, що Куліш узагалі редакційні функції розумів досить широко і вважав себе компетентним перероблювати навіть поезії Шевченка, а не тільки прозу. Куліш зовсім не вагався щодо свого авторитету на редакційні поправки творів, навіть такого генія, яким був Шевченко. Що ж до „Назара Стодолі“, то є підстави думати, що його може найбільше Куліш редагував, бо: по-перше, як видно із примітки Куліша до друкованого тексту, скрипти, якими Куліш користувався, були скомпоновані з різних редакцій, а по-друге, багато років пізніше, в листі до одного із своїх кореспондентів, Куліш²⁾ виправдовувався проти обвинувачення, що він, Куліш, ніби „опрозив“ твори Шевченка, і як на приклад покликується на Шевченкові твори, які, на його думку, ніяк не вийшли опрозраченими, і то як один із цих творів називає „Назара Стодолю“. Очевидно, що це були твори, до яких Куліш поклав може найбільше редакційної праці. Тому не буде помилкою надрукований текст „Назара Стодолі“, що дійшов до нас, уважати за твір редакції Куліша. І як це видно із згаданої примітки, це була de facto четверта редакція, зроблена на підставі вривків із трьох інших редакцій, якими Куліш володів, виготовляючи текст „Назара Стодолі“ до друку. Автім, щоб уявити, що собою уявляли ці фрагменти трьох редакцій „Назара Стодолі“, треба уважно вчитатися у примітку, яку додав Куліш, друкуючи цей твір у „Основі“. Ось текст цієї примітки, в якій має велике значіння майже кожне слово:

»Галя названа была сперва Лукією, но потомъ это имя переправлено во всей пьесѣ; только въ монологахъ, писанныхъ рукою автора, осталась вездѣ, по недосмотру поправлявшаго, Лукія. — Подлинникъ „Н. Стодолі“ принадлежитъ Н. Д. Бѣлозерскому. Онъ написанъ на желтоватой писчей бумагѣ въ четверку. Тетрадь очень засалена и запачкана, въ одномъ мѣстѣ, въ серединѣ, порохоомъ или нагаромъ изъ сальной свѣчи. Въ концѣ, рукою исправлявшаго пьесу,

²⁾ пор. Письмо П. А. Кулиша Петру Ивановичу З(уйченкові) з 1. серпня 1885. р. (з Борзани) у виданні „Матеріали до біографії Т. Г. Шевченка“ Д. І. Яворницького, Катеринослав, 1909. Там читаємо, між іншим:

»У посланні до Основьяненка вінъ (Шевченко) такъ промовѣвъ:

Нашъ завзятый Головатый

Не вмре, не загине...

...я разв ѣму напечатати такъ:

Наша пісня, наша дума

Не вмре, не загине...

Яко чоловік розумний, він добре бачивъ, що такъ мусить напечатати, та були вже й тоді люди, що шіпотіли протів мене гадюками. Я й чувъ, що Тарасъ на мене ремствувавъ: якъ я смію поправляти Марку Вовчкові його оповідання! „Вінъ ихъ опрозивъ!“ гукавъ... а про те й забудь, що я не опрозивъ „Наймички“, „Назара Стодолі“ и „Неофитівъ“, доробляючи недороблене« (ст. 13).

написано: „Занавѣсь опускается, свистъ раздается“. Другою рукою, къ слову „Кінець“ прибавлено „и Богу слава“. Далѣ слѣдуетъ рукою переписчика: „18 XI/9 44“. Вычтя изъ XI/9 (ноября 9-го) число выставленное на заглавномъ листѣ, а именно „18 X/24 44“ (октября 24), увидимъ, что „Назаръ Стодоля“ написанъ (или надиктованъ и дописанъ) въ теченіе шестнадцати дней. — У Н. Д. Бѣлозерскаго находится такъ-же переводъ „Назара Стодоли“ на в.-русскій языкъ (второй актъ его потерянь). Въ этомъ переводѣ, послѣ словъ Назара къ Галѣ (въ концѣ) „О мое сердце! доля моя!“ пьеса оканчивалась убіеніемъ Хомы и готовностью къ смерти Игната; но это мѣсто потомъ перечеркнуто, и рукою автора написанъ конецъ сообразно украинскому подлиннику, съ небольшими отмѣнами. Украинскій подлинникъ былъ, повидимому, оставленъ авторомъ безъ вниманія, по крайней мѣрѣ — на время. Обѣ рукописи отданы были авторомъ для храненія одному малороссійскому пану. Въ 1847 году, панъ, страха ради, запряталъ ихъ въ стріху (соломенную крышу) и только черезъ нѣсколько лѣтъ осмѣлился явить ихъ свѣту, по убѣжденію одного земляка, который взялъ ихъ къ себѣ, потомъ передалъ Л. М. Жемчужникову, этотъ мнѣ, а я, снявъ для себя копію, уступилъ ихъ цѣлительно и самага праха, покрывающаго историческіе памятники. П. К.с.

Изъ цих слів Куліша можемо витягти для питання, що нас цікавить, досить багато. Перше, що Куліш мав під рукою два тексти „Назара Стодоли“: один — повний український, другий — московський неповний, бо друга дія була утрачена. Далі із слів Куліша виходить, що ні той, ні другий текст не були автографами. У московському тексті рукою Шевченка був тільки перекреслений кінець і приписаний, подібно до того, як він виглядав в українському тексті. Український текст теж цілий не був автографом, тільки рукою Шевченка були написані монологи, де Галя називалася ще Лукією. Тексти московський і український не дуже збігалися один із одним, бо були з деякими „отмѣнами“, і „українскій подлинникъ былъ оставленъ авторомъ безъ вниманія“. Отже це примушує признати, що тексти український і московський не були просто перекладом одного з другого, а — двома редакціями, при чому кінець драми навіть був зовсім відмінний. Цікаво, що Куліш увесь час без найменшого вагання український текст називає „подлинником“. Видко, мав для цього підстави, і одною з них напевно була та обставина, що в українському тексті були місця („монологи“), писані рукою Шевченка. А чи існував колинебудь і донебудь автограф Шевченка московською мовою, ми, зрештою, не знаємо, з винятком того, що кінець драми по-московськи був закреслений і знову написаний рукою Шевченка. Отже чи була московська редакція колись оригіналом, чи тільки перерібною української редакції, як думав Куліш, сказати важко. Але щодо української редакції, то тут, здається,

можна твердити, що Куліш мав діло не з одною редакцією, а з фрагментами двох, до купи стулевими. Власне одні старші фрагменти, писані рукою Шевченка, де Галя ще називалася Лукією, і другі — новіші фрагменти, „переписані або надиктовані“, де вже, замість Лукії, маємо Галю. Очевидно, коли різниця така, що аж герої драми інакше називаються, то тут ми теж маємо діло з двома різними редакціями.

На цій підставі друковану редакцію Куліша ми називаємо четвертою редакцією, а матеріал, на підставі якого Куліш свою редакцію виготовляв до друку, вважаємо за три різні редакції, з яких одна московська, а дві українські; ці останні були зведені до купи. Але важне є те, що од усіх трьох редакцій до Куліша дійшли тільки фрагменти: московської — перша та третя дія, а українських — різні вривки, що разом творили цілість. Коли Куліш каже, що з того матеріалу він зробив собі копію, а самі матеріали віддав Білозерському, то можна думати, що він собі скопіював тільки українські редакції, на підставі яких подав драму до друку, а московської редакції при цьому на увагу не брав. Це можна думати на підставі слів, що „у Бѣлозерскаго находится так-же переводъ «Назара Стодоли» на в.-русскій языкъ”. Із цього можна думати, що в Куліша його вже не було.

Тепер же далі велику вагу мають дати написання другої української редакції, писаної не рукою Шевченка. На початку стоїть 24. жовтня, а на кінці — 9. листопаду 1844. року. Куліш зовсім слушно дивується, що цілу драму написано, чи надиктовано за 16 день. І самі дати, і поспіх, із яким виготовлявся український текст драми, дуже знаменні. Скінчено виготовляти цей текст 9. листопаду 1844. р.; а 26. листопаду того самого року Шевченко, межі іншим, писав до Кухаренка так:

„На різдвяних святках наші земляки отут komponують театр у медичинській академії; так я думав, щоб ушкварить твій „Чорноморський побит“, але тепер уже пізно, а як би ти його звелів переписать гарненько та прислав к великодню, то б це так. А тепер вони вже роз'учують »Москаля-Чарівника«, »Шельменка«, »Сватання на Гончарівці« і мого »Назара Стодолю«”.

Не може бути ніякого сумніву, що поспіх скінчити український текст до 9. листопаду, а те, що 26. того самого місяця його вже роз'учували, щоб на Різдво виставити, стоїть у безпосереднім між собою звязку. До речі, можна думати, що ці вистави відбулися і пройшли добре, бо напевне підо впливом вражіння від цих різдвяних вистав Шевченко знову писав до Кухаренка листа після першого січня 1845. р.:

„Отамане! Будьте ласкаві, пришліть »Чорноморський побит« до мене в Академію. Отамане, як би ти знав, що тут робиться. Тут робиться таке, що цур йому й казати. Козацтво ожило!!!”.

Отже картина повстання українського тексту драми „Назар Стодоля”, яким розпоряджав Куліш, для нас досить ясна. Повсталала в Петербурзі думка поставити на Різдво дві українські вистави (тоді вистав менше, як на 6 дій, не ставили). Почалося, як звичайно, пошукування за українськими драматичними творами. Для одної вистави найшли „Шельменка” — 5 дій і „Москаля-Чарівника” — 1 дія — разом 6 дій, і репертуар однієї вистави заповнений. Для другої вистави взяли „Сватання на Гончарівці” — 3 дії, а треба було ще драми на 3 дії, і для того спинили вибір на Шевченковій драмі — „Назар Стодоля”. В Шевченка, очевидно, цілий текст по-українськи не був готовий, а були тільки старі фрагменти, де Галя називалася ще Лукиєю. До цих фрагментів треба було нашвидку дописати ті частини текстів, яких бракувало. Їх нашвидку „надиктовано” за 16 день, від 24. X. до 9. XI. Можливо, що їх треба було ще й через цензуру провести, а для того треба було й мелодраматичний кінець драми з покайням батька приробити, бо драми, що кінчалася вбивством батька, цензор, в умовах того часу, не міг би дозволити до вистави. Не виключене також, що ці фрагменти драми, яких бракувало в українським тексті, не надиктовано, а перекладено з московської редакції, яка в Шевченка була ціла готова, бо, як знаємо з листа до Кухаренка з 23. III. 1844. р.³⁾, Шевченко сподівався, що по-московському „Назара Стодолю” поставлять у державному театрі після Великодня. Отже по-московськи текст „Назара Стодолі” Шевченко мусів мати готовий. Чи був цей текст перекладом із українського „съ небольшими отмѣнами”, як думав Куліш, — довести цього не можна.

Навіть і така подробиця, що зшиток із українським текстом посередині був забруджений пригаром із лойової свічки, ніби свідчить про те, що цей зшиток був у руках суфлера, який тоді з лойовою свічкою залазив до будки, й там, у тісноті, свічка постійно топленням лоєм заливала суфлерські примірники театральних творів.

*

Тепер на підставі всього вище сказаного, здається, можна установити, яка з трьох редакцій „Назара Стодолі”, що були в Куліша,

³⁾ В академічному виданні листів Шевченка цей лист датований — кінцем лютого 1843. р., пор. „Повне зібрання творів Тараса Шевченка під загальною редакцією акад. Сергія Єфремова, том III, »Листування«, текст, коментарій” ВУАН, Київ, 1929, ст. 14, пояснення, ст. 411—412.

старша, а яка — пізніша. А власне, найстарша, очевидно, є та українська редакція, що написана рукою Шевченка, єдина редакція, що була Шевченковим автографом, у якому героїня драми називалася ще не Галя, а Лукія. Дуже шкода, що Куліш не подав назви головного героя драми у фрагментах цієї найстаршої української редакції. Як би виявилось, що герой там називався ще не Назар, а Данило, то це влило би знову багато світла. Але, нажаль, це зостається невідомим. На другому місці хронологічно треба поставити московську редакцію, яка напевне старша від другої української редакції, бо вона мала ще первісне закінчення драми, яке Шевченко власноручно закреслив і вписав нове, подібне до українського закінчення. Нарешті наймолодшою редакцією була друга українська редакція, яка, очевидно, повстала в часі між 24. X. і 9. XI. 1844. року для підготовлюваної української вистави.

Прийняті таким чином висновки все ж не дають остаточної відповіді на питання, якою мовою була написана спершу драма „Назар Стодоля“. Бо по-перше від найстаршої української редакції Шевченко мав лише фрагменти, а по-друге невідомо, чи не було ще якої старшої московської редакції, яка до Куліша могла не дійти. Але, не маючи можливості дати на таке питання категоричної відповіді, здається, можна все ж відповідь дати з великою дозою ймовірності. Із біографії Шевченка ми знаємо, що в часі написання „Назара Стодоля“ особливо пару років перед першою подорожжю на Україну, Шевченко, хоч і дуже багато працював в Академії, але обертався в колі товаришів, професорів і акторів, що провадили богемне життя. На чолі цього богемного товариства стояв сам К. Брюлов, що все своє талановите життя прожив як непоправний богеміст. У цьому богемному товаристві постійно обертавсь і такий Елькан, що був поліглотом і перекладачем із різних мов: скрізь, у всі верстви Петербургу вмів пролізти, вмів провести до вистав у театрі свої переклади й майже напевне спонукав Шевченка, що і його „Назара Стодоля“ зможе провести до постанови в театрі. Це, або і що інше, могло спонукати Шевченка у процесі писання самого твору міняти його редакцію, і навіть мову написання. В кожному випадку було б помилкою на питання, якою мовою написано спочатку „Назара Стодоля“, в українській чи московській, — давати категоричну відповідь за цю чи ту мову.

Треба думати, що драму писано фрагментами то по-українськи, то по-московськи, в залежності від богемного настрою товариства та тих перспектив, які для проєктованої драми відкривалися. Саме написання драми по-українськи в тих часах іще не закривало їй доступу до постанови на сцені державного столичного театру.

Те, що ремарки до драми і в українських редакціях пороблено по-московськи, редакція „Основи” прийняла як ознаку того, що драму готовили для петербурзької сцени, на якій вистави в українській мові бували. Але перерібка тексту драми на московську мову могла все ж полекшувати їй шлях до державної сцени. Отже або сам Шевченко міг, почавши драму по-українськи, перередаговувати її далі по-московськи, або хтось із приятелів, на зразок того-таки Елькана, міг робити переклад на московську мову, бо, як було сказано, не знати, чи існував автограф драми в московській мові. Автім із самого тексту драми, що була надрукована вже в четвертій редакції Куліша, який неперечно мову драми „уодностайнював”, усе ж чується фрагментарність писання твору, і місцями надто дає себе відчувати переклад із московського, місцями чується, що текст є питоמו український. У Куліша, як було сказано, навіть сумніву ніякого не було в тому, що драма була написана по-українськи, а московська редакція була перекладом; а коли Кониський висловив протилежну думку, що, мовляв, драма первісно була написана по-московськи, думку, що прийнялася, хоч зовсім не була обґрунтована, то це зробив Кониський виключно на підставі одного місця з листа до Кухаренка з 24. III. 1844. р.⁴⁾, місця, яке Кониський однобічно зрозумів, але яке нічого рішуче не говорить. У тому місці сказано:

„Скомпонував я ще маленьку поему »Гамалію«; дрюкують у Варшаві, як видрюкують, то пришлю. І »Назара Стодолю« драма в трьох актах. По-московському. Буде на театрі після Великодня”.

Це зовсім невизначне місце Кониський зрозумів так, що слова „по-московському” відніс до слова „скомпонував”. Але ці слова таксамо могли відноситися до слів „буде на театрі”, і тоді вони не можуть бути свідомством того, якою мовою драму скомпоновано. Але це, так би мовити, формальне спростування твердження Кониського. Далеко суттєвіше було б рішення — зовсім це місце з Шевченкового листа виєлімінувати як аргумент для розв'язання питання про первісну мову скомпонування „Назара Стодолі”. Справа в тому, що лист до Кухаренка з 24. III. 1844. р. в основі є зовсім діловий і ясний лист, що говорить про ділові справи: спочатку про видання портрету Головатого, а потім про переведення через цензуру „Чорноморського побиту”. А на кінці кинута кілька речень нашвидку й не уважно про новини, що могли цікавити Кухаренка. Але це вже зроблено так не уважно — видно, що думка бігла швидше, ніж рука водила пером по папері, що вимагати точності вислову на кінці того листа зовсім неможливо. Як би Шевченко навіть і дійсно був

⁴⁾ пор. пом. 3. на ст. 108.

висловився, що він скомпонував драму по-московському, то, при такому способі писання, кидання слів ще нічого не означало б, бо точности виразу тут бути не могло. Бо думка набігала на думку, і початок речення міг відноситися до одного, а кінець до другого, і слів не вибиралося, а падали вони на папір перші, що до голови приходили. Тому згаданий лист ніяким поважним аргументом для розв'язання питання про мову первісної редакції „Назара Стодоли“ бути не може.

Отже стоячи на тім, що „Назар Стодоля“ писаний фрагментами в богемній обстанові, ми можемо твердити, що найстарші фрагменти, які лягли в основу четвертої редакції Куліша, були написані по-українськи, але чи не було яких фрагментів іще старших, ми не знаємо.

*

Що Куліш, друкуючи „Назара Стодолю“, сльню його зредагував, а не опублікував точних Шевченкових текстів, — це дуже шкода. Але, коли не виправданям, то вибаченням для Куліша може служити: по-перше його темпераментна й самовпевнена вдача, вдача дійсне визначного й талановитого чоловіка, а по-друге, і то найбільше, це — стан і вимоги наукового видання середини ХІХ. ст., коли до прецизности друкування текстів ставилися далеко ліберальніше, ніж тепер. Але що сказати, коли теперішні редактори, і то в зовсім поважних виданнях, не передають точно „Назара Стодоли“ вже в тому вигляді, як його зредагував Куліш, а дозволяють собі далі переробляти й перередаговувати й поправляти „Назара Стодолю“ згідно із своїм індивідуальним сприйманням і розумінням Шевченкової творчости. Проти таких дальших редакцій слід категорично запротестувати й попросити ласкаво панів редакторів, в імя, як уже не науковости, то принаймні літературної чемности, счинитися на приступній нам четвертій редакції Куліша, а не подавати „Назара Стодолю“ в препараті, який вивертає зовсім особистість Шевченка, представляючи його у кривому дзеркалі.

До таких, що прямо кричать про вандальство ш. редакторів поправок, належить, нажаль, поширена тепер звичка зазначувати час дії драми не ХVІ. століттям, а поправляти його на ХVІІ. століття. Як бия на хвилину і згодитися з редакторами, що тут у Шевченка помилка, то й тоді пристойність вимагає, щоб на це звернути увагу у примітці, а не вносити своєї поправки до тексту твору. В дійсності для чого робити таку поправку, зовсім не зрозуміло: що в драмі багато анахронізмів — це так. Але заміна ХVІ. ст. на ХVІІ. числа анахронізмів не зменшує, а може, навпаки, збільшує. Бо у драмі є чимало слів і понять, яких не було ні в ХVІ., ні в ХVІІ.

столітті, а які появилися щойно у XVIII., як: згадки про гайдамаків, або про київську „академію”, що в XVII. ст. була ще колегією і т. д. Деякі подробиці, як: чигиринське полковництво та згадка про смерть Тимоша Хмельницького ніби справді говорять про XVII. ст., а зате згадка про Свірговського та Саву Чалого знову свідчать про XVI. ст. (Костомаров Саву Чалого у своїй драмі теж приділив до XVI. ст.). Анахронізми в романтичній школі письменників були звичайним явищем, і бажання налагодити хронологію не може бути виправданням для того, щоб поправляти тексти геніїв слова. А в данім випадку поправка модерних редакторів свідчить про те, що вони брутально не рахуються із світоглядом Шевченка або зовсім його викривляють.

Справа в тому, що правильно, чи ні, слушно чи ні, але Шевченко, спираючися на тодішню історіографію, золотим віком України вважав саме XVI. ст., час, „ще як були ми козаками, а унії не чуть було”. В XVI. столітті Шевченко ідеалізував Україну як вільну щасливу козацьку державу у спілці з Польщею, як „наш тихий рай”. Навпаки, XVII. століття уявлялося Шевченкові як поворот пекла на Україні, як час, коли „прийшли ксьондзи і запалили наш тихий рай”, як століття, коли „поникли голови козачі”. А ще гірше сталося на Україні після Богдана, що був для Шевченка не тільки нелюбленою, а просто зловісною для України постаттю. І от, повернувшись до змісту „Назара Стодолі”, ми бачимо представлення велетенських, непогамовних і нестримних темпераментів козацьких, їх колізій на тлі вільної української дійсності без ксьондзів-єзуїтів і без московських резидентів. Цебто, дія „Назара Стодолі” представлена в таким українським оточенні, яким собі уявляв те оточення Шевченко тільки в XVI. столітті, а не раніше, і не пізніше. Теперішні редактори, може, правильніше собі уявляють історичну перспективу, але коли ми беремо до рук твір Шевченка, то хочемо мати тільки Шевченка, а історична начитаність та освіта пп. редакторів для нас зовсім не цікава.

Автім Шевченко можливо навіть оглядався більше, ніж інші сучасні йому автори, на те, щоб уникнути непотрібних і різких анахронізмів. Неперечно, що до таких належала згадка про смерть Тимоша Хмельницького. Але досить уважно прочитати текст драми, щоб переконатися, що згадка про Хмельницького — пізніше вставлена, і хто знає, чи не вставив її Куліш, або взагалі, чи належить вона Шевченкові. Бо на початку діалогу, що спершу був радісний і безжурний, Назар згадує славних лицарів-героїв козацьких, і, не бажаючи впадати в анахронізм проти XVI. ст., Шевченко вкладає йому в уста тільки Свірговського та Чалого, яких, на під-

ставі „Історії Русов” та Костомарова, уважав за героїв XVI. ст. Але безжурно початий діалог треба було закінчити тривогою, згадкою про якусь трагічну подію грізних для долі України людей, і тут Шевченко, можливо сам, потребуючи зловісного акорду, щоб підготувати трагічну розвязку драми, рішив допустити анахронізм із Хмельницьким. Це тим більш можливе, що текст виготовлювано для вистави дуже поспішно, ніколи було вишукувати інші трагічні події, то й нашвидку взято подію найбільш загально відому — про Хмельницького. Але це не може бути виправданням для того, щоб виправляти Шевченка й переносити в інше століття дію драми, яку автор свідомо розвивав у добі, коли, „весело жилось”, у добі сонячної України.

Якось цієї сонячності, якою так проіннятий цілий „Назар Стодоля”, не спостерігають українські редактори та критики. Вже коли вперше друкували „Назара Стодолю” в „Основі”, то редакція ніби просила вибачення за те, що вміщувала цей твір при всій його літературній „слабості” (sic!). Таке ж саме негативне і згірдливе відношення української критики до „Назара Стодолі” можна констатувати й пізніше, хоч „Назар Стодоля”, ніби насміхаючись над цими критиками, доживає щасливо на сцені вже цілу сотню років, чим можуть похвалитися тільки виїнятково талановиті сценічні твори. І зовсім неправильно пояснити таке столітнє життя цієї драми на сцені тим, що ніби-то її виставляють для роковин Шевченка, або що українських сценічних творів ніби було надто мало. Зовсім ні! Українських драматичних творів за час життя „Назара Стодолі” народилося тисячі; до 80. років XIX. століття вже в архівах мирно спало більш як три тисячі українських сценічних творів, а „Назар Стодоля” жив на сцені з „Наталкою-Полтавкою”, і далі живе, і виставляють його на Україні зовсім не для Шевченкових роковин, а для збільшення театральної каси та зібрання до театру більшого числа одвідувачів. Останніми часами його, як популярну й люблену драму, приспособлюють на У. С. С. Р. навіть для кінового екрану.

Думається, що не на користь суворої української критики та її розуміння й відчування прекрасного послужило б, коли б ми ту українську критику „Назара Стодолі” порівняли з критикою, яку можна знайти в російському фаховому театральному виданні (Ежегодникъ Императорскихъ Театровъ, 1911, VII, стор. 151). Там, із нагоди „Назара Стодолі”, між іншим, сказано: „Драма Шевченка повна поезії, ліризму, ціла вона ніби проіннята мотивами пісень України” і далі: „Фабула не складна, характери обрисовані

примітивно, але у драмі тільки світла, щирої любови, тільки аромату молодости з її мріями, тільки мистецької краси, що драму слухаєш як соловейків спів і дивишся як на залитий сонцем або місячним сльвом краєвид чарівної України”.

DMYTRO ANTONOVYČ (Praga)

LE QUATTRO REDAZIONI DI „NAZAR STODOL'A“.

(Ricapitulazione)

Il dramma di Ševčenco (Scevcenco) in tre atti „Nazar Stodol'a“ fu stampato dopo la morte dell' autore nella redazione di P. Kuliš. Redigendo questo dramma Kuliš poteva utilizzare i frammenti delle tre redazioni e perciò la redazione di Kuliš si chiama la quarta. Delle tre redazioni la prima rappresentava i frammenti della redazione russa (Kuliš la credeva una traduzione) e due altre i frammenti delle due redazioni ucraine; tutt' e tre presentano totalità. Delle due redazioni ucraine la più antica fu l'autografo di Ševčenko e la redazione più recente adempiva le mancanze dell' autografo forse sulla base della redazione russa.

Così delle tre redazioni che Kuliš aveva usate la più antica è della redazione ucraina e l'unica che era autografo. Poi il dramma fu tradotto nel russo e completato per il teatro di Petersburgo; ciò fu cronologicamente la redazione seconda. Allora fra il 24. X. e il 9. XI. 1844. quelle mancanze che erano nella prima redazione ucraina furono ascritte nell' ucraino forse un po' cambiate della redazione terza. Dunque tutto il dramma fu scritto in parte nell' ucraino ed in parte nel russo. La prima redazione fu ucraina, poi la seconda russa e finalmente la terza di nuovo ucraina. La quarta redazione di Kuliš, anche ucraina, è l'unica che ha perdurato fino a nostro tempo.

Oggi dobbiamo prendere come la base della scrittura la quarta redazione di Kuliš. Parecchi redattori correggono inutilmente l'indicazione di Ševčenko — l'azione del dramma corre nel secolo XVI — nel secolo XVII. Davvero nel dramma ci sono anacronismi del secolo XVI, ma quelli sono anche nel secolo XVII. Anacronismi nelle belle lettere dell' epoca di romanticismo sono una cosa ordinaria. Senza dubbio è che l'azione del dramma da Ševčenko corre nelle circostanze dell' Ucraina cosacca indipendente e libera, mentre il secolo XVII nell' immaginazione di Ševčenko fu l'epoca delle oppressioni cattoliche e poi c'era l'epoca del governo russo. Tutto il dramma di Ševčenko è pieno di spirito di serenità e di libertà cosacca e Ševčenko credeva quello caratteristico soltanto per il secolo XVI.

